

ALEKSANDRA MARIA GRĄBKOWSKA

badacz niezależny

ORCID: 0009-0002-4760-1017

AGATA S. NALBORCZYK

Uniwersytet Warszawski
Wydział Kultur Azji i Afryki

ORCID: 0000-0002-1280-5338

Prekmurszczyzna – dialekt języka słoweńskiego czy osobny język?

Abstrakt: Dana społeczność językowa dysponuje systemem wariantów językowych (tzw. repertuarem językowym), które pozwalają na obsługę różnych sytuacji i domen społecznych, a o tym, czy dany wariant stanie się językiem, decydują względy pozajęzykowe. Sytuacja socjolingwistyczna na terenie słoweńskiego Prekmurja i jej historia obrazują znaczenie zjawisk pozajęzykowych, społeczno-politycznych, w kształtowaniu się nie tylko repertuaru językowego, ale także w powstaniu i utrzymaniu standardowego wariantu literackiego. Ponadto warianty mówione Prekmurja w zestawieniu z pozostałymi grupami dialektalnymi w obecnej Słowenii charakteryzują się wyraźną odmiernością, co także jest dowodem na różnice w kształtowaniu się tamtejszej sytuacji językowej. Artykuł omawia cechy szczególne sytuacji socjolingwistycznej na terenie Prekmurja i Porabja oraz jej historię na tle teoretycznych rozważań na temat wykształcania się języka standardowego. Szczególną uwagę poświęcono czynnikom społeczno-politycznym i religijnym wpływającym na historyczne procesy językowe.

Słowa kluczowe: dyglosja; język standardowy; dialekt; język słoweński; dialekt prekmurski

1. Wprowadzenie

Warianty mówione związane z terenem słoweńskiego Prekmurja charakteryzuje wyraźna odmienność w zestawieniu z pozostałymi grupami dialektalnymi w obecnej Słowenii. Jej przyczyną jest szczególne położenie geograficzne Prekmurja, jak również nietypowa historia władz kościelnych na jego ziemiach. Przy czym należy pamiętać, że dopiero od pierwszej połowy XIX w. można mówić o słoweńskiej tożsamości narodowej oraz ogólnie rozumianym pojęciu narodu słoweńskiego, choć pierwsze próby kodyfikacji języka słoweńskiego nastąpiły już w czasach reformacji. Celem protestanckich uczonych było przede wszystkim stworzenie pisanej formy języka, która umożliwiłaby dokładne zrozumienie zapisanego w niej Pisma Świętego. Tłumaczenie Biblii na języki lokalne stanowiło jeden z nadrzędnych celów szesnastowiecznych reformatorów religijnych. Niemniej okres regularnych tłumaczeń tekstów liturgicznych na terenach Prekmurja miał miejsce znacznie później. Na uwagę zasługuje również fakt, iż przodkowie panońskich Słoweńców rozpoczęli ów proces, nie stosując się całkowicie do zasad wyznaczonych przez środkowo-słoweńskich poprzedników. Dlatego warto na tle teorii dotyczących występowania różnych wariantów językowych na danym obszarze, a także powstawania języków standardowych prześledzić próby tworzenia języka literackiego na terenach Prekmurja i zastanowić się nad jego związkami ze słoweńskimi wariantami mówionymi oraz ze standardowym językiem słoweńskim.

2. Występowanie kilku wariantów języka w społeczności językowej a wariant standardowy

Na danym obszarze występuje grupa użytkowników języka, którą łączy, jak zauważa W. Labov (1972), system społecznych uwarunkowań w dziedzinie języka. Taką grupę H. Kloss (1977: 225) nazywa ‘społecznością językową’, przez którą rozumie on zbiorowość osób, dla których wspólny jest, jako język rodzimy, pewien diasystem językowy z jego wariantami dialektalnymi, socjolektalnymi itp.¹ Dana społeczność językowa dysponuje zatem

¹ Diasystem to spektrum wariantów językowych używanych dla obsługi danej domeny językowej w sytuacji dyglosyjnej (Britto 1986: 14–15).

systemem kodów językowych (tzw. repertuarem językowym²), które pozwalają na obsługę różnych sytuacji i domen społecznych. Zdaniem J.A. Fishmana (1970: 21–22) składniki repertuaru językowego lepiej ogólnie nazywać wariantami, bez dalszego precyzowania, czy jest to język, dialekt języka, jego styl czy rejestr – według niego bowiem takie terminy, jak ‘dialekt’ czy ‘język’ są nacechowane i wartościujące, a o tym, czy dany wariant stanie się językiem, decydują względy pozajęzykowe.

Ch.A. Ferguson (1959) zwrócił z kolei uwagę na fakt, że istnieją pewne sytuacje językowe, cechujące się występowaniem w repertuarze dwóch wariantów w odrębnych funkcjach: nadbudowanego wariantu standardowego, pisanego, oraz lokalnego wariantu mówionego. Sytuację taką nazwał terminem ‘dyglosja’³:

Dyglosja jest to względnie stabilna sytuacja językowa, w której obok podstawowych dialektów języka (wśród których mogą istnieć standardy lub standardy lokalne) występuje znacznie odmienny, silnie skodyfikowany (często także gramatycznie bardziej złożony) wariant nadbudowany, w którym istnieje znaczący korpus literatury pisanej, stworzonej albo we wcześniejszym okresie, albo w innej społeczności językowej. Wariant ten jest nabywany przeważnie w trakcie oficjalnej edukacji i używa się go w zdecydowanej większości zastosowań pisanych oraz oficjalnych, lecz nie jest używany w codziennej komunikacji przez żadną część danej społeczności⁴.

Występujący w sytuacji dyglosyjnej wariant standardowy Ferguson (1959: 327) określił mianem *high variety* (w skrócie: H), zaś lokalny wariant mówiony – *low variety* (w skrócie: L); ze względu na mające już długą tradycję w literaturze dotyczącej dyglosji stosowanie owych nazw i skrótów będą one używane w dalszej części tekstu.

W swoim artykule Ferguson pisze przy tym, że w wielu społecznościach używane są dwa lub więcej warianty⁵. Zauważa zatem, że w repertuarze

² ‘Repertuar językowy’ to całość zasobów językowych dostępnych dla członków danej społeczności w celach szeroko pojętej komunikacji społecznej; autorem tego pojęcia jest J.J. Gumperz (Gal 1988: 286–291).

³ Wyraz jest pochodzenia greckiego i ma znaczenie ‘bilingwizm, dwujęzyczność’.

⁴ Tłumaczenie za: A. S. Nalborczyk (2003: 50).

⁵ „In many speech societies two or more varieties of the same language are used (...)” (Ferguson 1959: 325).

opisywanych społeczności językowych występują więcej niż dwa warianty, także w samej definicji terminu dyglosja mowa jest o ‘dialektach’, ‘regionalnych standardach’ (Ferguson 1959: 332), mimo że przy opisie kryteriów dyglosji konsekwentnie omawia on dwa warianty: H i L. W związku z tym F. Britto (1986: 14–15) zwrócił uwagę na fakt, że najprawdopodobniej Ferguson używał terminu ‘wariant’ w dwóch znaczeniach: jakiegokolwiek podsystemu języka (dialekt regionalny, socjolekt etc.) lub jednego z fragmentów dychotomicznej pary dyglosyjnej. Dla uniknięcia nieporozumień zaproponował zatem wprowadzenie pojęcia ‘diasystemy’, którym miało obejmować H i L. Ferguson (1959: 332) pisze, że może się pojawić pewna liczba regionalnych wariantów L, a zatem te diasystemy, a przynajmniej diasystem L, wcale nie są jednolite i zawierają różnego rodzaju warianty – czyli właśnie owe dialekty, socjolekty⁶, regionalne standardy itd.⁷ Zaliczenie danych wariantów do określonego diasystemu L lub H odbywa się przede wszystkim na podstawie obsługi przez nie tych samych domen funkcjonalnych. Według Britto (1986: 15) można zatem przyjąć, że Ferguson wyróżnił więcej niż dwa warianty, ale tylko dwa diasystemy.

Dyglosja może być następstwem bardzo różnych procesów językowych, nie jest jednak koniecznym etapem w przebiegu tychże procesów, np. szwajcarska jest wynikiem długiej izolacji niemieckojęzycznych terenów Szwajcarii od niemieckich ośrodków standardyzacji językowej (Amon 1995: 201–202, Schlöpfer 1994: 101–114), grecka rozwinęła się w wyniku odrodzenia literatury greckiej i powstania języka literackiego na bazie dawnych form greki literackiej, obecnej w tekstach religijnych (Sotiropoulos 1977: 5–6).⁸

Oba warianty występujące w klasycznej sytuacji dyglosyjnej różnią się istotnie pod względem sposobu ich nabywania. Wariant L dzieci poznają w rodzinie w sposób naturalny jako swój pierwszy język, jest to zatem ich *mother tongue*. Natomiast wariant H może zostać przez nie nabyty wyłącznie w trakcie edukacji szkolnej, mimo że czasem słyszą go już wcześniej w kościele, radiu czy telewizji. Nauka wariantu H zatem zaczyna się

⁶ Socjolekt (in. dialekt socjalny) to wariant grupowy języka, grupą może tu być warstwa społeczna, grupa zawodowa itd. (Kubczak 1988: 268–269).

⁷ Inni autorzy wykazali później, że diasystemy H także mogą być zróżnicowane; por. np. A.S. Kaye (1972: 35–36).

⁸ Por. R. Browning (1982), J. Niehoff-Panagiotidis (1994: 143–144).

równocześnie z nauką pisania i zazwyczaj towarzyszy jej poznawanie skomplikowanych zasad i norm gramatyki tego wariantu.

Inna różnica dotyczy sposobu powstania obu wariantów – warianty w obrębie diasystemu L powstają w sposób naturalny, natomiast w obrębie diasystemu H także w sposób sztuczny, w wyniku procesów i działań służących standaryzacji języka, czyli wyłonieniu wariantu zw. językiem literackim. Warianty standardowe bowiem, jak zauważa U. Ammon (1988: 327–328), wyróżniają się ‘autonomią’ względem innych wariantów tego samego języka oraz skodyfikowaniem, czyli nie tylko opisami lingwistycznymi języka, ale także ich silnym nacechowaniem normatywnym⁹.

Dana społeczność językowa może przyjąć za wariant standardowy już istniejący standard innej społeczności językowej lub wytworzyć własny. P. Hill (1988: 27–28) wyróżnia trzy sposoby powstawiania wariantów standardowych:

- 1) w wyniku konieczności komunikacji między społecznościami językowymi o zbliżonych, lecz wzajemnie niezrozumiałych wariantach mówionych lub w społecznościach, w których używane warianty nie są z jakichś przyczyn odpowiednie do komunikacji na danym etapie rozwoju społecznego, powstaje wariant ponadregionalny (*interdialect* lub inaczej *koiné*) i z tego wariantu powstaje wariant standardowy; H. Kloss (1978) nazywa ten typ *Abstandsprache*;
- 2) jeśli w obrębie danej jednostki terytorialno-politycznej powstaje kilka wariantów ponadregionalnych i żadnej społeczności językowej nie udaje się narzucić swojego wariantu jako dominującego, wtedy każda z tych społeczności rozwija swój wariant standardowy; Kloss (1978) nazywa taki wariant *Ausbausprache*;
- 3) jeśli w danej społeczności językowej zamieszkującej pewien obszar geograficzno-polityczny nie wytworzył się samoistnie wariant ponadregionalny, wtedy taki wariant pośredni tworzony jest sztucznie przez zaangażowane w ten proces osoby; tak było na przykład w przypadku języka standardowego niemieckiego, por. rolę, jaką odegrał Marcin Luter (Szulc 1991: 127, 159).

⁹ F. Daneš (1988: 1507) dodaje jeszcze czynnik nastawienia społeczności językowej do tego wariantu, czyli prestiż, jakim się on cieszy, a także jego funkcję, tj. bycie narzędziem komunikacji ponadregionalnej oraz, z drugiej strony, komunikacji na tematy kulturalne i związane z rozwojem cywilizacyjnym.

F. Daneš (1988: 1508) zauważa, że takie warianty pośrednie można podzielić na regionalne i funkcjonalne (języki sakralne, urzędowe, kancelaryjne, poetyckie itp.). Według niego (Daneš 1988: 1509) większość współczesnych wariantów standardowych na początkowym etapie było wariantem o określonej funkcji, przy czym w sytuacji jednego centrum politycznego wariant ten powstał na bazie jednego wariantu ponadregionalnego, natomiast w przypadku kilku centrów politycznych – w procesie systematycznego doboru z różnych wariantów ponadregionalnych.

3. Sytuacja socjolingwistyczna w Słowenii – ogólna charakterystyka

W celu właściwego zrozumienia sytuacji związanej z rozbiciem dialektalnym współczesnej słoweńszczyzny konieczne jest przedstawienie klasyfikacji zaprezentowanej przez J. Toporišiča (1976: 9–30) w jego pracy poświęconej gramatyce języka słoweńskiego.

Sytuacja dyglosyjna w języku słoweńskim powoduje występowanie licznych wariantów H i L. Toporišič (1976) używa pojęcia *zvrsti*, które można odnieść do terminu ‘wariant’ Fishmana i wyróżnia trzy podstawowe *zvrsti*: *zborni jezik* (język literacki ‘pisany’), *splošnopogovorni jezik* (język literacki ‘mówiony’) oraz dialekty.

W nomenklaturze Toporišiča (1976: 11–12) wariantem H jest język literacki – pisany (*zborni jezik*). W przeciwieństwie do pozostałych wariantów języka słoweńskiego *zborni jezik* jest całkowicie sztucznym tworem, a jego użytkownicy nie nabywają go w sposób naturalny, lecz przyswoili go na drodze edukacji szkolnej, na zasadzie świadomie przebiegającego procesu nauki, co jest typowe dla wariantów H w klasycznej dyglosji. Komunikacja przy jego pomocy odbywa się wyłącznie w momencie pojawienia się oficjalnej publiczności przed nadawcą, co także jest typową funkcją wariantu H. Teksty przekazywane w formie ustnej lub pisemnej m. in. przez dziennikarzy, pisarzy, tłumaczy, nauczycieli i pracowników naukowych mają na celu przedstawienie jasnych, zazwyczaj jednoznacznych informacji do szerokiego grona odbiorców. W przypadku funkcjonowania licznych wariantów mówionych L (dialektów) na niewielkim terytorium Słowenii stworzenie ogólnonarodowego, oficjalnego języka literackiego stanowiło konieczność. Toporišič

(1976: 11–12) zwraca jednak uwagę na fakt, iż *zborni jezik* sam w sobie też nie jest jednolity. Rozwarstwienie pisanej wersji słoweńskiego języka literackiego wiąże się z funkcjonowaniem konkretnych środowisk zawodowych i fakt ten znajduje odzwierciedlenie we wprowadzonej przez Britto (1986) koncepcji diasystemu H.

Drugą formę słoweńskiego języka literackiego stanowi tak zwany język literacki ‘mówiony’, określony przez Toporišiča (1976: 12–15) jako *splošno-pogovorni jezik*. Mimo iż jego nazwa słusznie wskazuje na nieco mniej formalny charakter niż *zborni jezik*, nie należy zapominać, iż nadal stanowi on formę sztucznie wytworzonego wariantu H. Różnica między *zbornim* a *splošno-pogovornim* językiem polega na odmienności sytuacji, w których są one stosowane. Wersja „mówiona” używana jest w nieco mniej oficjalnych sytuacjach (aczkolwiek wciąż nie na stopie prywatnej), w których poruszane są tematy związane z funkcjonowaniem w różnych środowiskach zawodowych, życiem rodzinnym, literaturą piękną i polityką. Wypowiedzi te formułowane są w ‘mówionej wersji języka literackiego’, stanowiącej zatem element diasystemu H.

Pośrednim stadium między formami języka literackiego a lokalnymi dialektami używanymi wyłącznie w warstwie mówionej jest kilka grup ‘ponaddialektalnych’, służących komunikacji w domenach należących do języka literackiego, ale na poziomie lokalnym, w obrębie konkretnej społeczności lokalnej. Toporišič (1976: 17) określa tę formę jako *pokrajinski pogovorni jeziki* i dzieli ją na podstawie sześciu głównych krain geograficznych: *osrednjoslovenskiej* (środkowosłoweńskiej z centrum w Lublanie), *severnostajerskiej* (północnostyryjskiej z centrum w Mariborze), *obmurskiej* (z centrum w Murskiej Sobocie), *primorskiej* (z centrach w Nowej Goricy i Koprze) oraz *korońskiej* (z centrum w Klagenfurcie na terenie Austrii). Stanowią one elementy diasystemu L.

Najniższą warstwę diasystemu L stanowią poszczególne dialekty wchodzące w skład sześciu wcześniej wymienionych grup. Nie posiadają one skodyfikowanej formy pisanej i użytkowane są wyłącznie w sferze życia prywatnego mieszkańców poszczególnych krain geograficznych. Według P. Herrity’ego (2015: 1–3) język słoweński charakteryzuje niezwykła heterogeniczność. W obrębie ośmiu grup dialektalnych wyróżnionych przez Toporišiča Herrity wydzielił aż 50 subdialektów.

4. Historia sytuacji socjolingwistycznej Prekmurja – próby stworzenia języka literackiego

W celu wyjaśnienia szczegółowych kwestii związanych z rozwojem pisanej prekmurszczyzny zostanie zaprezentowana historia prób utworzenia prekmurskiego języka literackiego. Podczas analizy wariantów językowych słoweńskiego Prekmurja należy uwzględnić dwie podstawowe grupy dialektalne – prekmurską i porabską. Nazwy ‘Prekmurje’ i ‘Porabje’ nawiązują do rzek, które stanowią naturalne granice terenów zamieszkiwanych przez panońskich Słoweńców. Ziemia Prekmurja znajduje się w okolicach rzeki Mury na terenie dzisiejszej Słowenii, podczas gdy Porabje mieści się nad rzeką Rabą w zachodniej części Węgier (Rajnar 1998: 4), przy granicy ze Słowenią. W granicach Prekmurja funkcjonują w ramach diasystemu L trzy główne grupy dialektalne: gorički, raweński i dolinski, natomiast dialekty porabskie uznawane są za „przedłużenie” grupy goričkiej (Zorko 2009: 14)¹⁰.

Wczesnośredniowieczni przodkowie prekmurskich Słoweńców osiedlili się między rzekami Rabą i Drawą w drugiej połowie VI w. (Zorko 2009: 14). W IX w. stopniowo dołączali do nich Słowianie z terenów obecnej słoweńskiej Karyntii oraz Krainy¹¹. Porośnięte gęstymi lasami i otoczone bagnami ziemia nie stwarzała sprzyjających warunków do osiedlania się nowych przybyszy. Dopiero w 1183 r., w momencie powstania klasztoru cystersów, sprowadzono ludność w celu uzyskania taniej siły roboczej (Zorko 2009: 14).

Należy pamiętać, iż przed 1991 r. Słoweńcy nigdy nie posiadali własnego organizmu państwowego. Mimo krótkotrwałego panowania książąt

¹⁰ A. Stefan (2024), odwołując się do podziału dialektalnego sporządzonego przez Tine Logara i Jakoba Riglera (1983), wnioskuje, iż szeroko rozumiany dialekt prekmurski stanowi bazę języka prekmurskiego. Badaczka świadomie stosuje termin ‘język’, mając na uwadze fakt, iż w pierwszej połowie XVIII w. miał miejsce początek tworzenia się odrębnego słoweńskiego języka literackiego, określanego jako język słoweński prekmurskich Słoweńców. Jedną z najbardziej charakterystycznych cech prekmurskiego języka literackiego stanowiło stosowanie ortografii węgierskiej (Stefan 2024; Stefan 2023; Stefan 2019).

¹¹ Kraina – tereny środkowej Słowenii, Karyntia – tereny północnej Słowenii i południowej Austrii.

karyneckich (Skowronek, Tanty, Wasilewski 2005) trudno mówić o samodzielnych organizmach państwowych funkcjonujących na terenach dzisiejszej Słowenii i północnej Austrii¹². Pod koniec VIII w. alpejscy Słowianie znaleźli się pod władzą państwa Franków. Krótki epizod związany ze słowiańskimi władzami obejmującymi tereny Prekmurja miał miejsce w czasach misji cyrylometodejskiej. Cyryl i Metody dotarli na ziemie zamieszkiwane przez panońskich Słowian w 866 r. (Dudás 2009: 132). Panoński książę Kocelj dostarczył im uczniów, którzy mieli zostać wykształceni w duchu nowopowstałej liturgii słowiańskiej. Papież Hadrian II wydał oficjalne zezwolenie na ustanowienie arcybiskupstwa panońskiego. W 869 r., po śmierci Cyryla, jego starszy brat Metody został mianowany arcybiskupem Panonii. Jednakże po śmierci Kocelja w 874 r. liturgia słowiańska umarła śmiercią naturalną. Zaledwie rok później ziemie panońskie zostały podbite przez plemiona Madziarów, którzy w 900 r. wygnali Morawian z terenów karpackich oraz rozpoczęli okupację Panonii (Dudás 2009: 132).

Specyfikę historii przodków dzisiejszych Prekmurców charakteryzuje fakt, iż w przeciwieństwie do reszty Słoweńców niemal zawsze znajdowali się oni pod bezpośrednim panowaniem węgierskim¹³. Należy również zwrócić uwagę na to, iż prekmurscy Słoweńcy nie stanowili jedynej słowiańskiej grupy etnicznej, która została objęta panowaniem Węgier. Zarówno Słowacy, Chorwaci, jak i Serbowie w różnych okresach historycznych funkcjonowali na zasadach wyznaczonych przez władze węgierskie¹⁴. Tereny dzisiejszej Chorwacji, podobnie jak prekmurskiej Słowenii, bardzo wcześnie stały się częścią węgierskich jednostek administracyjnych. Po osiedleniu się na tych terenach Madziarów stosunkowo szybko zaczęły powstawać nowe biskupstwa. W 988 r. zostało utworzone biskupstwo Győr, któremu podlegała większość terenów dzisiejszego Prekmurja, zaś w 1094 r. ustanowiono biskupstwo w Zagrzebiu, któremu podlegała południowa część ziem zamieszkiwanych przez Słowian znad Mury i Raby (Dudás 2009: 133).

Zarówno Chorwatów, jak i prekmurskich Słoweńców obejmowała władza kościelna, której centrum stanowiło biskupstwo w Zagrzebiu (Kryzia

¹² Część terenów uznawanych za kolebkę słoweńskiej państwowości obecnie znajduje się na terenach południowej Austrii w okolicach miast Klagenfurt i Graz; por. H. Werreszky (1986).

¹³ Por. P. Štih, V. Simoniti (1995), P. Vodopivec (2006).

¹⁴ Por. J. Skowronek, M. Tanty, T. Wasilewski (2005).

2003: 15). Przedstawiciele duchowieństwa działający wśród Słowian znad Muru i Raby wywodzili się z terenów tak zwanej „kajkawskiej Chorwacji”¹⁵. W związku z tym język administracji kościelnej stopniowo wpływał na dialekty mieszkańców dzisiejszego Prekmurja i Porabja; w sferze świeckiej dominował język węgierski. Sytuacja była zdecydowanie bardziej skomplikowana niż w przypadku wpływów z kajkawskiej odmiany języka chorwackiego. Język węgierski należy do ugrofińskiej grupy językowej (podrodziny), która w najmniejszym stopniu nie jest spokrewniona z językami słowiańskimi (należącymi do rodziny indoeuropejskiej) i nie funkcjonował wśród nisko urodzonej słowiańskiej ludności (Jesenšek 2013: 16). Zdobyć kompetencji w tym języku wiązało się z posiadaniem wykształcenia lub odpowiednio wysokiej pozycji w feudalnej strukturze społecznej. Mimo występowania powyższych utrudnień, zarówno węgierska warstwa leksykalna, jak i fonetyczna miała przemożony wpływ na kształtowanie się prekmurskich dialektów – w momencie powstawania pierwszych prób zapisu prekmurszczyzny stosowany był węgierski zapis fonetyczny oraz widoczny był bezpośredni wpływ przenikania węgierskiej i kajkawsko-chorwackiej leksyki.

Pierwsze próby wstępnej kodyfikacji języka słoweńskiego miały miejsce w dobie reformacji. Słoweńscy protestanci działający w połowie XVI w. zgodnie z duchem reform kościelnych podjęli pierwsze kroki na rzecz stworzenia ponaddialektalnej formy języka literackiego, opartej na miejscowych narzeczach. W tamtych czasach twórcy pierwszej normy językowej nie mieli na celu stworzenia języka narodowego¹⁶ – ojcowie pierwszej postaci literackiej słoweńszczyzny, z największym udziałem Primoža Trubara (Jesenšek 2013: 16), za podstawowe zadanie wyznaczyli sobie uformowanie ogólnej postaci języka pisanego, która byłaby zrozumiała dla może mało licznej, lecz rozbitej dialektalnie ludności. Niewykształcone i często niepiśmienne niziny społeczne słabo lub wcale nie władały ani łaciną, ani urzędowym

¹⁵ Określenie „kajkawska Chorwacja” zostało przytoczone przez autorki w celu wskazania podziału obecnych i historycznych terenów chorwackich na trzy grupy dialektalne: sztokawską, czakawską i kajkawską. Tereny „kajkawskiej Chorwacji” obejmują północną część dzisiejszego państwa chorwackiego.

¹⁶ Jak pokazują badania historyczne, nie należy używać terminu ‘naród’ w przypadku dziejów Europy mających miejsce przed dziewiętnastym stuleciem; por. B. Anderson (1997).

językiem niemieckim¹⁷. Trubar zdecydował się stworzyć nadrzędny język literacki na podstawie swoistego ujednolicenia dialektów „kraińskich” (Orožen 1986: 191). Projekt Trubara odniósł niekwestionowane zwycięstwo, lecz pojawiały się również inne propozycje, między innymi zaprezentowana przez Sebastijana Krelja szersza perspektywa rozpatrywania lokalnych wariantów L pod kątem diachronicznym (Orožen 1986: 191). Sytuacja ta miała miejsce na wszystkich terenach Europy, które objął żywioł reformacji, gdyż Słowo Boże miało być dostępne dla każdego w jego ojczystym języku, który stał się jednym z podstawowych narzędzi, umożliwiających wiernym dotarcie do esencji nieskalanej wiary (Štih i Simoniti 1995). Silne rozbićie dialektalne również nie było słoweńską osobliwością i charakteryzowało niemal wszystkie europejskie organizmy państwowe – podobna sytuacja występowała na ziemiach obecnych Niemiec. Specyfika terenów dzisiejszego Prekmurja i historycznego Porabja polega na znacznie późniejszym podjęciu zadania mającego na celu unormowanie języka literackiego. Proces ten przebiegał analogicznie do procesów mających miejsce na ziemiach środkowosłoweńskich w dobie pierwszych protestanckich reformatorów wiary chrześcijańskiej, lecz szczególne warunki historyczne i geograficzne spowodowały znacznie późniejsze podjęcie inicjatywy normowania panońskiej wersji języka „słoweńskiego”.

Mimo iż reformacja dotarła na tereny Prekmurja i Porabja w XVI w. (Dudás 2009: 133), wykształciła się tam znacząco odmienna sytuacja językowa. Wówczas doszło do wzmocnienia pozycji węgierskich protestanckich feudałów względem słowiańskich mniejszości etnicznych wchodzących w skład ich bezpośrednich poddanych (Novak 2013: 8), a ta sytuacja owocowała wzmocnieniem pozycji języka węgierskiego wśród słoweńskojęzycznych poddanych. W latach 1681–1687 prekmurscy protestanci otrzymali pozwolenie na odprawianie mszy we własnych, lokalnych dialektach. W epokach przednowożytnych duchowieństwo odgrywało nadrzędną lub nawet jedyną rolę w rozwoju piśmiennictwa i z tego powodu brak możliwości użytkowania rodzimego języka w lokalnych parafiach protestanckich tak długo przekreślał możliwość rozkwitu kultury języka pisanego (Novak 2013: 8).

¹⁷ Występowanie bilingwizmu na terenach objętych obcym panowaniem jest zjawiskiem typowym.

Początki powstawania prekmurskiej normy językowej wiążą się bezpośrednio z wydaniem paktu tolerancji w 1781 roku (Novak 2013: 12). Na mocy tej ustawy ewangelicy spoza węgierskiej większości etnicznej otrzymali możliwość tworzenia parafii na własnych zasadach i pod koniec XVIII w. na terenach Prekmurja i Porabja ustanowiono parafie protestanckie, w których odprawiano nabożeństwa w miejscowych językach. W związku z tym dopiero na początku XIX w. słowiańskojęzyczni protestanci duchowni wyszli z inicjatywą kodyfikacji ojczystej mowy. Należy jednak zwrócić uwagę, iż rozwój pierwszej normy językowej nie miał miejsca wyłącznie w środowisku prekmurskich protestantów. Ustanowienie biskupstwa w węgierskim mieście Sombotel przyczyniło się do wzmożenia działalności na rzecz edukacji w językach etnicznych w środowisku katolickim (Dudás 2009: 134).

Podobnie jak w przypadku szesnastowiecznych działań reformacyjnych na niemal wszystkich europejskich terenach największe znaczenie w tworzeniu lokalnej postaci języka literackiego miało duchowieństwo. W związku z wyżej przedstawioną sytuacją społeczno-polityczną, także na terenach dzisiejszego Prekmurja istotną rolę odegrało duchowieństwo protestanckie, ale również katolickie. Przełomowy moment stanowiło tłumaczenie Nowego Testamentu przez protestanckiego duchownego Števana Küzmiča w 1771 r. M. Orožen (1986: 191) określa język Küzmiča jako „język literacki z normatywnie i relatywnie pomocnymi i określonymi formami, wąsko dialektalnymi morfonologicznymi systemami obejmującymi cały obszar słowiańsko-panoński, ustaloną formę literacką z zasadami słowotwórczo-leksykalnymi oraz jednolitym systemem składniowym”. Orožen (1986: 191) zaznacza również, iż język stworzony przez Küzmiča został skonstruowany na potrzeby konkretnej grupy odbiorców określanej przez autora jako *Sloveni*. Termin *Sloveni* funkcjonował analogicznie do użytego przez Primoža Trubara określenia *lubi Slovenci*; obie te nazwy nie stanowią jednak odzwierciedlenia dzisiejszego określenia narodu słoweńskiego. Terminy te miały na celu wyłącznie odróżnienie lokalnej słowiańskojęzycznej ludności od większościowych żywiołów – austriackiego i w przypadku ludności Prekmurja – węgierskiego. Powyższa nomenklatura wyraźnie sygnalizowała, iż język ten został stworzony w celu lepszego rozumienia Słowa Bożego przez okoliczną słowiańską ludność, jak również późniejszego jego zastosowania w lokalnej administracji.

Števan Kūzmič przełożył Nowy Testament bezpośrednio z języka greckiego. M. Jesenšek (2013: 22) podkreśla, iż „Števan Kūzmič był pierwszym Słoweńcem, nie tylko pierwszym Prekmurcem, który przełożył Nowy Testament bezpośrednio z greki”. W celu utworzenia nowej ponaddialektalnej normy językowej korzystał przede wszystkim ze źródeł kajkawsko-chorwackich, które wykazywały stosunkowo bliskie pokrewieństwo z dialektami prekmurskiej słoweńszczyzny. Rdzeń literackiej prekmurszczyzny, podobnie jak Primož Trubar, Kūzmič budował na zasadzie synchronicznej opierając się na różnych formach ogólnie pojmowanego dialektu *goričkiego*. Orožen zwraca uwagę na fakt, iż protestanci znad Mury i Raby tworzyli język literacki na tej samej zasadzie co kajkawscy Chorwaci między XVI a XIX w. oraz szesnastowieczni środkowosłoweńscy ewangelicy. Polegała ona na stosowaniu zasady ‘dodawania’ brakujących elementów z wariantów sąsiednich z powodu braku lokalnych dialektów, uniemożliwiającego utworzenie spójnego wariantu H (Orožen 1986: 191) – jak to opisywał F. Daneš (1988) w swojej charakterystyce wariantów standardowych. Mimo że nie zostały wyczerpane wszystkie możliwości związane z formowaniem wariantów w obrębie diasystemu H, to na ówczesne potrzeby odbiorców i użytkowników języka zabiegi te okazały się wystarczające.

Dzieło Števana Kūzmiča zdobyło uznanie wśród ówczesnych pisarzy związanych ze środowiskiem prekmurskiego duchowieństwa – zarówno tych z protestanckich zborów, jak też przedstawicieli Kościoła katolickiego. Uniwersytecka drukarnia w Bidimie opublikowała stosunkowo wiele tytułów stworzonych w ‘języku prekmurskim’ (Dudás 2009: 134). W przypadku ośrodków katolickich kluczową rolę odegrał podział centrów naukowych rozdzielonych między dwa biskupstwa – w Zagrzebiu (południowe Prekmurje) oraz w Győr (historyczne Porabje) (Jesenšek 2013: 23). Najśłynniejszym przedstawicielem drugiej z wymienionych grup był katolicki duchowny Mikloš Kūzmič. Główne prace autorstwa M. Kūzmiča to zbiory modlitw: *Szvėti Evangyliomi*¹⁸ z 1780 r. i *Kniga molitvena*¹⁹ z 1783 r. (Jesenšek 2013: 22). W. Kryzia (2003: 217) zauważa, iż „Mikloš Kūzmič ubolewał nad faktem, iż katolicy zostają w tyle za protestantami z licznym dorobkiem

¹⁸ Pełny tytuł: *Szvėti Evangyliomi pouleg kalendárioma, i reda rimszkoga na vse nedelne, i szvétesnye dni z-obcsinszkoga szvetoga písma*.

¹⁹ Pełny tytuł: *Kniga molitvena: na haszek katolicsánskim kerscsenikom: v-steroj sze nahajajo rázłocsne ponizne molitvi, z-dvójim pridavekom*.

w rodzimym języku”. Dzięki wsparciu materialnemu ze strony biskupa z Sombotelu M. Küzmič miał możliwość publikacji swojego dorobku. Liczne pozycje autorstwa Küzmiča były kilkukrotnie lub nawet kilkunastokrotnie wznawiane przez różnych wydawców, przy czym najsłynniejszy zbiór modlitw, *Kniga molitvena*, doczekał się aż dwudziestu siedmiu wznowień.

Po owocnej działalności osiemnastowiecznych duchownych osłabła tradycja tworzenia prekmurskiego języka literackiego. Mimo że XIX w. odznaczał się odrodzeniem narodowym wśród tak zwanych małych narodów słowiańskich, mieszkańcy Prekmurja z różnych powodów nie prowadzili wtedy działalności na rzecz umocnienia tożsamości narodowej niewielkiej słowiańskiej społeczności, żyjącej między Murą i Rabą. W 1848 r. powstał pierwszy czysto słoweński program polityczny znany pod nazwą Zjednoczona Słowenia (*Zedinjena Slovenija*). Miał on na celu połączenie wszystkich krain zamieszkiwanych przez Słoweńców, lecz nadal w ramach imperium austriackiego (P. Vodopivec 2006)²⁰. Mimo stosunkowo luźnej współpracy z Prekmurjem i Porabjem, ziemie te również traktowano jako część „etnicznej Słowenii”. Zdaniem M. Orožen (1986: 191–196) dzięki programowi Zjednoczonej Słowenii przypieczętowany został proces połączenia dwóch głównych tradycji językowych – środkowosłoweńskiej i wschodniosłoweńskiej.

5. Zmierzch prekmurszczyzny

Na terenach Prekmurja i Porabja w dalszym ciągu funkcjonowały modlitewniki przetłumaczone na nową literacką prekmurszczyznę, lecz do lat 30. XIX w. nie wprowadzano żadnych innowacji, które by spowodowały jej rozwój (Kryzia 2003: 217). Do połowy XIX w. taka sytuacja nie była jednak wynikiem polityki madziaryzacyjnej, gdyż dopiero pod koniec tego stulecia

²⁰ Idea austrosławizmu pojawiła się w środowisku „słoweńskojęzycznej” inteligencji już na początku XIX wieku, w głównej mierze za sprawą Jerneja Kopitara – językoznawcy i kustosa pochodzącego z terenów dzisiejszej północno-centralnej Słowenii. Jako intelektualista działający w Wiedniu, wychodził on z założenia, że południowi i częściowo zachodni Słowianie są w stanie najszybciej się rozwinąć – zarówno pod względem językowym, jak i kulturalnym – funkcjonując w ramach austriackiego organizmu państwowego. Kopitar nie ukrywał przekonania, iż połączenie sił ze wschodnią słowiańszczyzną mogłoby doprowadzić do kulturalno-językowego regresu pozostałych Słowian (Zawistowska 2012).

nastąpiły silne działania na niekorzyść mniejszych grup etnicznych, na mocy których język węgierski stał się obowiązkowym przedmiotem szkolnym, a władze węgierskie nakazały przymusową madziaryzację prekmurskich i porabskich Słowian (Novak 2013: 8). Działania Węgrów stanowiły wynik powstania imperium Austro-Węgier, które owocowało coraz szybszym wynarodowieniem terenów węgierskich. Wskutek prowadzenia nacjonalistycznej polityki przez lokalne władze węgierskie prekmurscy protestanci całkowicie zatracili rodzimy język oraz kulturę, jednak katolicka większość ochroniła zarówno język, jak i tożsamość etniczną (Zorko 2009: 14)²¹.

Powrót do kultywowania tradycji wschodniosłoweńskiej nastąpił w pierwszej dekadzie XX w. Najważniejszą postacią był wówczas August Pavel, który uchodzi za twórcę pierwszej gramatyki języka prekmurskiego, przygotowanej w 1910 r. Choć publikacja ta powstała w języku węgierskim, to Pavel we wstępie zaznacza, iż ze względu na szczególny charakter języka prekmurskiego powinien on być otoczony troskliwą opieką (Jesenšek 2013: 137). Zdaniem M. Jesenška (2013: 142), August Pavel zwrócił również uwagę na dwutorowy rozwój wariantu H języka słoweńskiego, który miał miejsce do połowy XIX w.

Po upadku imperium austro-węgierskiego tereny Prekmurja i Porabja zostały rozdzielone między Austrię, Węgry i Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców (od 1929 roku funkcjonującego pod nazwą Królestwo Jugosławii) (Vodopivec 2006). Po przyłączeniu Prekmurja do królestwa SHS w 1919 r. nastąpiło wznowienie działalności prekmurskich protestantów, którzy postanowili rozwijać literacką wersję prekmurszczyzny na łamach czasopisma *Duševni list* (Kryzia 2003: 219). W środowisku katolickim w latach 1904–1944 były wydawane biuletyny *Kalendarz Najświętszego Serca Jezusowego* (*Nájszvetejšega Šzrca Jezusovoga veliki kalendár za lüdsztvo*) oraz *List Maryjny* (*Marijin list*) (Kryzia 2003: 219). Józef Klekl przedstawił

²¹ P. Kowalski (2015) zaznacza, iż katolicycy intelektualiści wywodzący się z terenów Prekmurja około połowy XIX w. połączyli siły z wykształconymi warstwami społecznymi z pozostałych słoweńskojęzycznych ziem, przyczyniając się do powstania Towarzystwa św. Hermagorasa. Mimo że nawiązanie współpracy z najbliższymi sąsiadami spowodowało wzmoczenie działalności na rzecz rozwoju prekmurszczyzny, kontakt z dominującymi wersjami ówczesnej „słoweńszczyzny” (zwłaszcza z terenów dzisiejszej centralnej Słowenii) przyczynił się do znaczącego zanikania charakterystycznych elementów literackiego języka prekmurskiego.

papieżowi formę *Listu Maryjnego* z prośbą o błogosławieństwo (Novak 2013: 12). Przełomowy moment w dwudziestoleciu międzywojennym dla dziejów literackiej prekmurszczyzny nastąpił w momencie wydania słownika węgiersko-prekmurskiego (lub dosłownie: węgiersko-wendyjskiego). *Vogrski-vendiški rejčnik* został wydany w Budapeszcie w 1922 r.; drugie wydanie ukazało się w 1942 r. (Kryzia 2003: 219).

W czasach istnienia Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii po raz kolejny zamarła aktywność w dziedzinie języka prekmurskiego. Istotne zjawisko stanowiły jednak próby mieszkańców węgierskiego Porabja, mające na celu reaktywowanie działalności na rzecz słowiańskiego dziedzictwa (Zorko 2009: 14). Już w okresie międzywojennym prawie całkowicie zamarła kulturalno-oświatowa polityka słowiańskich Porabian. Z. Zorko podkreśla fakt, iż żywa prekmurska słoweńszczyzna przetrwała w zaciszu domów, jak również w lokalnych parafiach²². Jednak tylko dwa tygodniki, *Novine* i *Mohorjeve*, stanowiły dowód podtrzymywania prekmursko-porabskiej tradycji językowej. Sytuacja uległa zmianie dopiero w 1972 r., w momencie wydania przez rząd węgierski ustawy o równouprawnieniu wszystkich narodowości. Wówczas porabscy Słoweńcy otrzymali możliwość nauczania języka słoweńskiego w szkołach podstawowych oraz prawo do porozumiewania się w języku słoweńskim na terenie placówek sądowych oraz urzędów (Zorko 2009: 14). Mimo niewielkiego ożywienia na rzecz reaktywacji lokalnego wariantu, nie powstały znaczące dzieła mające na celu przybliżenie słoweńskim mieszkańcom specyfiki prekmurskiej gramatyki i leksyki. W ciągu kilku ostatnich dekad użytkowanie prekmurskiej słoweńszczyzny stopniowo zanikało na ziemiach węgierskiego Porabja. Obecnie można się z nią spotkać wyłącznie wśród mieszkańców należących do starszego pokolenia (Zorko 2009: 14).

6. Podsumowanie

Jak wynika z materiału zaprezentowanego powyżej, na terenach dzisiejszej Słowenii od dawna występowała sytuacja dyglosyjna z niezwykle szerokim spektrum wariantów lokalnych w obrębie diasystemu L. W ramach

²² Warto podkreślić fakt, iż literacka prekmurszczyzna do 1920 roku stanowiła jeden z przedmiotów nauczanych w lokalnych szkołach, z kolei w kościołach prowadzono lekcje prekmurszczyzny do 1946 r. (Zawistowska 2012).

diasystemu H także daje się zauważyć zróżnicowanie, spowodowane m.in. specyficzną historią terenów Prekmurja i Porabja. Przede wszystkim ważnym czynnikiem była tu podległość polityczna względem węgierskojęzycznej władzy, która w różnych momentach historii narzucała miejscowej ludności, mówiącej lokalnymi wariantami L, swój wariant etniczny, czyli język węgierski. W efekcie wyraźniej zaznaczyła się odrębność wariantów prekmurskich, co znalazło także wyraz w kolejnych próbach tworzenia własnego wariantu H w obrębie słoweńskiego diasystemu H. Aktywnością na tym polu początkowo wykazywali się głównie prekmurscy protestanci ze względu na reformacyjny postulat dostępności Słowa Bożego w ojczystych językach, ale stopniowo dołączali do nich katolicy. Jednak kolejne przemiany polityczne i zmienna przynależność państwowa Prekmurja i Porabja sprawiły, że nie było ciągłości w tych działaniach, a oddzielenie tych obszarów granicami państwowymi utrudniło kontakty wewnątrz społeczności językowej, ale także poddało oddzielone jej części odmiennym procesom językowo-społecznym, które doprowadziły do zaniku zainteresowania własnym wariantem językowym.

Przebieg procesów wewnątrz sytuacji dyglosyjnej na terenach słoweńskiego Prekmurja i Porabja, w tym świadome próby (zakończone niepowodzeniem) stworzenia w sposób sztuczny wariantu prekmurskiego w obrębie diasystemu H, stanowią dowód na znaczenie zjawisk pozajęzykowych, społeczno-politycznych, na kształtowanie się repertuaru językowego i jego funkcjonowanie w danej społeczności językowej²³.

²³ Należy zwrócić uwagę na fakt, iż literacka prekmurszczyzna wciąż funkcjonuje na terenach Porabja. P. Kowalski (2022: 95–98) zwraca jednak uwagę, że ma ona postać mikrojęzyka literackiego, którym mieszkańcy Porabja posługują się wyłącznie w określonych środowiskach i w konkretnych sytuacjach językowych. Mimo że mniejszość słoweńska zamieszkująca tereny zachodnich Węgier wydaje większość utworów literackich i część tekstów religijnych w wariantie H porabszczyzny, w przypadku literatury naukowej i pism urzędowych dwujęzyczni mieszkańcy Porabja stosują wyłącznie język węgierski. Wyniki badań socjolingwistycznych przeprowadzonych przez P. Kowalskiego wyodrębniają konkretne miejsca i sytuacje, w których porabski mikrojęzyk literacki wciąż jest rozwijany. Poza kręgami pisarzy i duchowieństwa, literacka porabszczyzna używana jest w porabskich stowarzyszeniach, w lokalnych środkach masowego przekazu oraz w szeroko rozumianych środowiskach artystycznych. Kowalski zauważa również, że zakres literackiej porabszczyzny stopniowo maleje, głównie za sprawą wyludniania się terenów Porabja; por. P. Kowalski (2022: 95–98).

Bibliografia

- ANDERSON B., 1997, *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, Kraków: Znak.
- AMMON U., 1995, *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz, das Problem der nationalen Varietäten*, Berlin–New York: De Gruyter.
- AMMON U., 1988, Language- Variety/Standard Variety – Dialect, w: U. Ammon, N. Dittmar, K. J. Mattheier (red.), *Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*, Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft t. 3, Berlin–New York: De Gruyter, s. 316–335.
- BRITTO F., 1986, *Diglossia: A Study of Theory with Application to Tamil*, Waszyngton D.C.: Georgetown University Press.
- BROWNING R., 1982, Greek Diglossia Yesterday and Today, *International Journal of the Sociology of Language* 35, s. 43–54.
- DANEŠ F., 1988, Herausbildung und Reform von Standardsprachen, w: U. Ammon, N. Dittmar, K. J. Mattheier (red.), *Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*, Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft t. 3, Berlin–New York: De Gruyter, s. 1506–1516.
- DUDÁS E., 2009, Prevzeto madžarsko besedje v stari knjižni prekmurščini, w: I. Novak-Popov, M. Košuta; A. Šivic-Dular (red.), *Slovenski mikrokozmosi – medetnični in medkulturni odnosi*, Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, s. 131–140.
- FERGUSON CH.A., 1959, Diglossia, *Word* 15:2, s. 325–340.
- FISHMAN J.A., 1970, *Sociolinguistics: A Brief Introduction*, Rowley MA: Newbury House Publishers.
- GAL S., 1988, Linguistic Repertoire, w: U. Ammon, N. Dittmar, K. J. Mattheier (red.), *Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*, Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, t. 3, Berlin–New York: De Gruyter, s. 286–291.
- HERRITY P., 2015, *Slovene. A Comprehensive Grammar*, Abingdon–New York: Routledge.
- HILL P., 1988, Remarks on the Concepts of Standard Language and Dialect, w: P. Hill, V. Lehmann (red.), *Standard Language in the Slavic World*, München: Peter Lang, s. 24–32.
- JESENŠEK N., 2013, *Poglavja iz zgodovine prekmurskega knjižnega jezika*, Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.
- KAYE A.S., 1972, Remarks on Diglossia in Arabic. Well-defined vs. Ill-defined, *Linguistics. An International Revue* 81, s. 32–48.

- KLOSS H., 1977, Über einige Terminologie-Probleme der interlingualen Soziolinguistik, *Deutsche Sprache* 3, s. 224–237.
- KLOSS H., 1978, *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen von 1800 bis 1950*, Düsseldorf: Schwann.
- KOWALSKI P., 2015, Współczesny literacki język prekmurski (casus Porabja), *Poznańskie Studia Slawistyczne* 8, s. 93–105.
- KOWALSKI P., 2022, *Współczesny mikrojęzyk porabski. Rzecz o języku porabskim i Porabju w perspektywie ekologii języka*, Prace Slawistyczne. Slavica 154, Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- KRYZIA W., 2003, Język literacki prekmurskich Słoweńców, w: E. Wrocławska, J. Zieniukowa (red.), *Języki mniejszości i języki regionalne*, Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, s. 215–221.
- KUBCZAK H., 1988, Soziolekt, w: U. Ammon, N. Dittmar, K. J. Mattheier (red.), *Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*, Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft t. 3, Berlin–New York: De Gruyter, s. 268–269.
- LABOV W., 1972, *The Social Stratification of English in New York City*, Waszyngton D.C.: Center for Applied Linguistics.
- LOGAR T., RIGLER J., 1983, *Karta slovenskih narečij*, Ljubljana: Univerzum.
- NALBORCZYK A.S., 2003, *Zachowania językowe imigrantów arabskich w Austrii*, Warszawa: Wyd. Akademickie Dialog.
- NIEHOFF-PANAGIOTIDIS J., 1994, *Koine und Diglossie*, Wiesbaden: Harrassowitz.
- NOVAK V., *Prekmurje, prekmurščina in regionalni mediji*, nieopublikowana praca dyplomowa, Ljubljana 2013.
- OROŽEN M., 1986, Vprašanja prekmurskega knjižnega jezika, *Jezik in slovstvo* 31:6, s. 191–197.
- RAITH J., 1988, Sprachgemeinschaft, w: U. Ammon, N. Dittmar, K. J. Mattheier (red.), *Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*, Berlin–New York: De Gruyter, s. 200–208.
- RAJNAR S., *Prekmurski govori na Goričkem*, nieopublikowana praca magisterska, Ljubljana 1998.
- SCHLÄPFER R., 1994, Mehrsprachigkeit und Diglossie in der deutschen Schweiz, w: F. Lanthaler (red.), *Dialekt und Mehrsprachigkeit. Beiträge eines internationalen Symposiums Bozen 1993*, Merano: Ed. Alpha e Beta, s. 101–114.
- SKOWRONEK J., TANTY M., WASILEWSKI T., 2005, *Słowianie południowi i zachodni VI–XX wiek*, Warszawa: Książka i Wiedza.
- SOTIROPOULOS D., 1977, Diglossia and the National Language Question in Modern Greece, *Linguistics* 197, s. 5–31.

- STEFAN A., 2024, Aktualne spojrzenia na dialekty słoweńskie, *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN* 72, s. 263–275.
- STEFAN A., 2023, Dialekty słoweńskie a różnicowanie socjalne języka słoweńskiego, *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN* 71, s. 159–172.
- STEFAN A., 2019, Język słoweński i język prekmurski – przykłady języków na styku kultur, *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN* 47, s. 337–349.
- SZULC A., 1991, *Historia języka niemieckiego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- ŠTIH P., SIMONITI V., 1995, *Slovenska zgodovina do razsvetljenstva*, Ljubljana: Korotan.
- TOPORIŠIČ J., 1976, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorje.
- VODOPIVEC P., 2006, *Od pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*, Ljubljana: Modrijan.
- WERESZYCKI H., 1986, *Historia Austrii*, Wrocław: Ossolineum.
- ZAWISTOWSKA R., 2012, Prekmurje – oderwanie od Węgier i przyłączenie do Słowenii (1919–1920), *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 47, s. 49–75.
- ZORKO Z., 2009, Prekmursko goričko podnarečje v Porabju na Madžarskem, w: I. Novak-Popov, M. Košuta; A. Šivic-Dular (red.), *Slovenski mikrokozmosi – medetnični in medkulturni odnosi*, Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, s. 13–27.

Prekmurian – a dialect of Slovenian or a separate language?

(summary)

A particular language community has a system of linguistic varieties (the so-called linguistic repertoire) to handle social situations and domains, and extra-linguistic factors determine whether a particular variety becomes a language. The sociolinguistic situation in Slovenian Prekmurje and its history provide a good example of the importance of extra-linguistic, socio-political phenomena for the formation not only of a linguistic repertoire, but also for the emergence and maintenance of a standard literary variety. Additionally, the spoken variants of Prekmurje are characterised by a clear distinctiveness in comparison with the other dialectal groups in present-day Slovenia, which is also evidence of a certain difference in the formation of the local linguistic situation. The article discusses the peculiarities of the sociolinguistic situation in Prekmurje, as well as its history against the background of theoretical considerations on the formation of a standard language. Particular attention has been paid to socio-political and religious factors influencing historical linguistic processes.

Key words: diglossia; standard language; dialect; Slovenian language; Prekmurian dialect